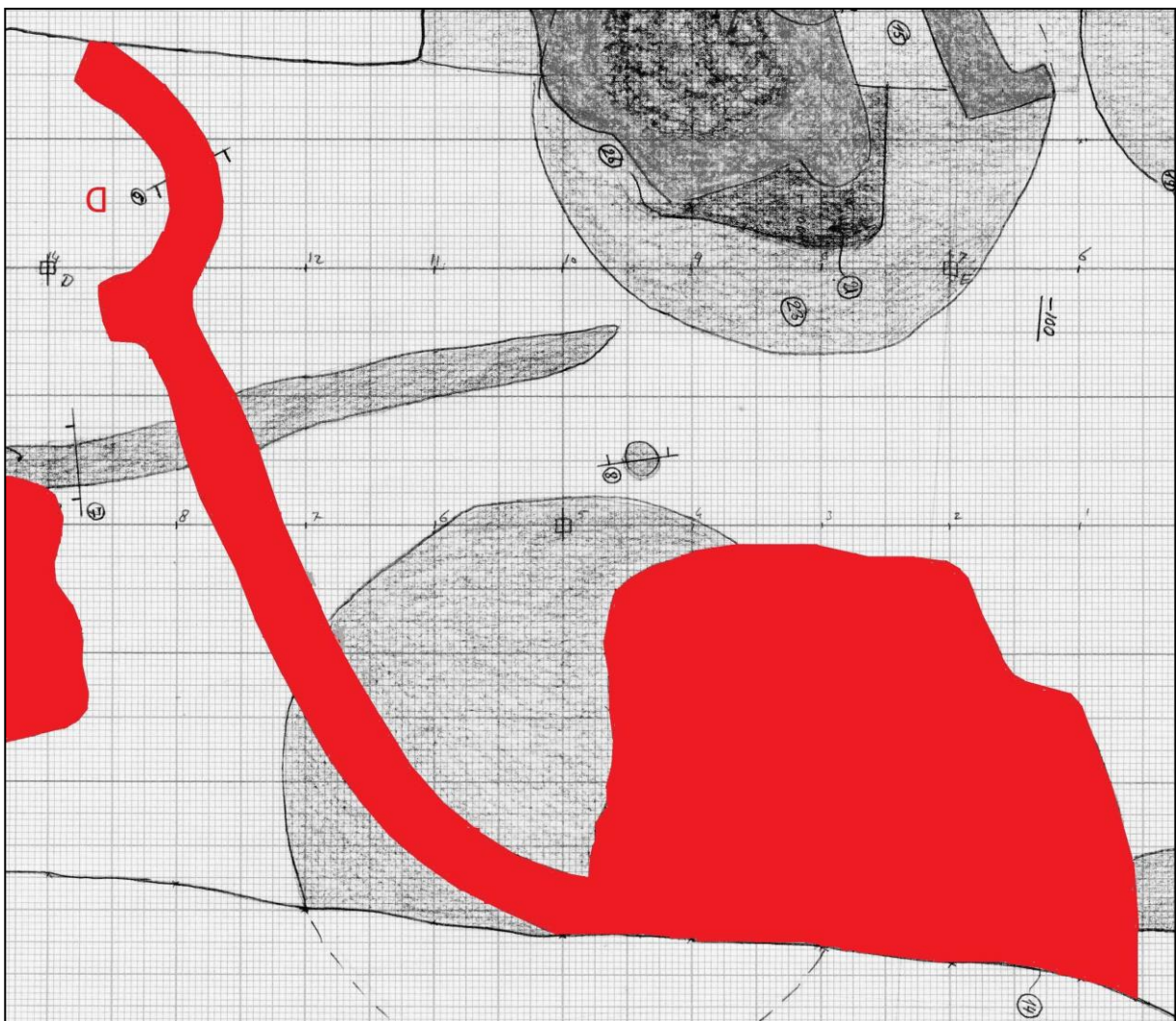

Rapportage

Onderzoek conflictarcheologie mitrailleurnest WOII Bredeweg Nederweert (1985)

ALFONS BRUEKERS

Auteur: Alfons Bruekers

Uitgever: STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch Bodem-Onderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Datum: Juli 2023

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is slechts met uitdrukkelijke bronvermelding toegestaan.

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodem-Onderzoek te Nederweert (STRABO), opgericht in 1985. Dit is een in Ospel gevestigd non-profit expertisecentrum op het gebied van roerend erfgoed. STRABO is onderdeel van de Erfgoedgemeenschap Nederweert.

Doelstelling

STRABO stelt zich ten doel om archeologisch en bouwhistorisch onderzoeks- en vondstenmateriaal en daaraan verbonden waarnemingen te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek, advisering, beleidsontwikkeling en publieksbereik.

Ervaring

STRABO beschikt over jarenlange ervaring in het verrichten van archeologisch onderzoek, projectleiding, bureau-onderzoek, determinatie, rapportage en documentatie, publieksbereik en advisering, mede onder auspiciën van de ROB (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (latere RCE, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)).

Doelgroepen

STRABO levert daarnaast gratis gevraagde en ongevraagde advisering aan gemeentebesturen, interne en externe gemeentelijke beleidsadviseurs, erfgoedorganisaties, particulieren, lokale gemeentelijke erfgoedcommissies, projectontwikkelaars, archeologische adviesbureau's, t.b.v. archeologische omgevings-vergunningen.

Doelregio

STRABO verrichtte in het verleden onderzoek en advisering in de Limburgse gemeenten Nederweert, Weert, Leudal (Grathem), Peel en Maas (Meijel) en de Noord-Brabantse gemeenten Cranendonck (Budel) en Asten, met Nederweert als hoofdaandachtsgebied.

Erkenning

STRABO is door het gemeentebestuur van Nederweert in 2018 en opnieuw in 2021 formeel erkend als historische en archeologische stakeholder in het onder het bevoegd gezag vallende archeologisch beleidskader en bij de uitvoering van omgevings-vergunningen en programma's van eisen van archeologisch onderzoek in de gemeente Nederweert.

Duurzaam en toegankelijk

De archeologische en bouwhistorische onderzoeks- en adviesrapporten van het roerend erfgoed-expertisecentrum STRABO zijn alle duurzaam digitaal opgeslagen en te vinden of te downloaden via:

DANS, het nationale expertisecentrum en repository voor (archeologische) onderzoekdata, van de Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen,

<https://dans.knaw.nl/nl/data-stations/archaeology/>

ACADEMIA, de publicatiewebsite van de Stichting Geschiedschrijving Nederweert en de Stichting Regionaal Archeologisch Bodem-Onderzoek, op:

<https://independent.academia.edu/AlfonsBruekers>

Koninklijke Bibliotheek, depot van analoge en digitale publicaties, via

<https://webggc.oclc.org/cbs/DB=2.37/>

Erfgoedhuis Weert, digitale studiezaal van het Erfgoedcluster Weert, gemeente Weert, via

<https://erfgoedhuisweert.nl>

Conflictarcheologie

Conflictarcheologie is een begrip dat in het Land van Weert nog in de kinderschoenen staat. Het is een term die gebruikt wordt voor archeologisch, historisch en bouwhistorisch onderzoek naar resten van krijgshandelingen. Een vorm van onderzoek die niet gebonden is aan een bepaalde periode, veldslagen en militaire bouwwerken vanaf de Romeinse tijd tot aan de laatste wereldoorlogen vallen onder deze tak van archeologisch onderzoek. Doordat de Tweede Wereldoorlog in Nederland echter de meeste impact heeft gehad op het bodemarchief ligt de nadruk in de conflictarcheologie hier wel op deze periode. Voorbeelden uit Nederweert bestrijken het hele tijdvak van de late middeleeuwen tot en met de Tweede Wereldoorlog.

Recent verschenen

Recent verschenen de volgende STRABO-rapportages op het gebied van conflictarcheologie, gerangschikt naar aflopende publicatiedatum (tijdschriftartikelen zijn niet meegenomen):

- Rapportage onderzoek conflictarcheologie Aspergestelling WOII Wessemerdijk Nederweert (1987)
- Rapportage onderzoek conflictarcheologie Loopgraven WOII Wessemerdijk Nederweert (1987)
- Rapportage onderzoek conflictarcheologie laatmiddeleeuwse landweer Wessemerdijk Nederweert (1987)
- Rapportage onderzoek conflictarcheologie mitrailleurvest WOII Bredeweg Nederweert (1985)
- Rapportage onderzoek conflictarcheologie munitiedepot WOII Waatskamp Ospel (2023)
- Rapportage archeologische waardenstelling Aspergestelling Nederweert-Hulsen
- Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Eind, Eind 41-49 (2021)
- Rapportage archeologisch onderzoek Asten-Nederweert crashes Halifax NA197 en NA260 in 1945 (2019)
- Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Colusdijk crash Halifax JB845 3 april 1943 (1983-1985)
- Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Hageldor (1981)
- Rapportage aanpassing beleidscontourenkaart schansen Uliker, Kreijel, Roeven en Leveroy
- Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Weerheg (1988)

Diverse andere rapportages zijn in voorbereiding.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Archeologisch onderzoek	6
3. Conflictarcheologie	9
4. Historisch bronnenonderzoek	11
5. Conclusies	12

1. Inleiding

In 1985 startte de gemeente Nederweert met het in uitvoering brengen van het uitbreidingsplan Bredeweg/Molenweg. Eén van de infrastructurele aanpassingen in dat kader was het veranderen van de aansluiting van de Molenweg op de Bredeweg. Naar het oordeel van de planologen verdiende het aanbeveling om de markante eeuwenoude golvende aansluitingsbocht te vervangen door een min of meer haakse aansluiting.

Fig. 1 en 2. Topografische situatie voor en na de verlegging van de splitsing Bredeweg/Molenweg in 1985. De splitsing bevindt zich in het hart van de tekeningen. Bron: www.topotijdreis.nl

Daardoor zou tevens de op de splitsing gelegen lindenboom met wegwkruis niet meer westelijk, maar oostelijk van de nieuwe aansluiting komen te liggen. In het voorjaar van 1985 werden de wegwerkzaamheden uitgevoerd. Het nieuw-uitgegraven wegcunet bood de mogelijkheid om als kijkgaatje te fungeren naar de archeologische ondergrond.

Fig. 3. Situatie bij aanvang van de opgraving. Gezien naar het zuidoosten. Rechts van het midden de lindenboom met kruis. Foto A. Bruekers.

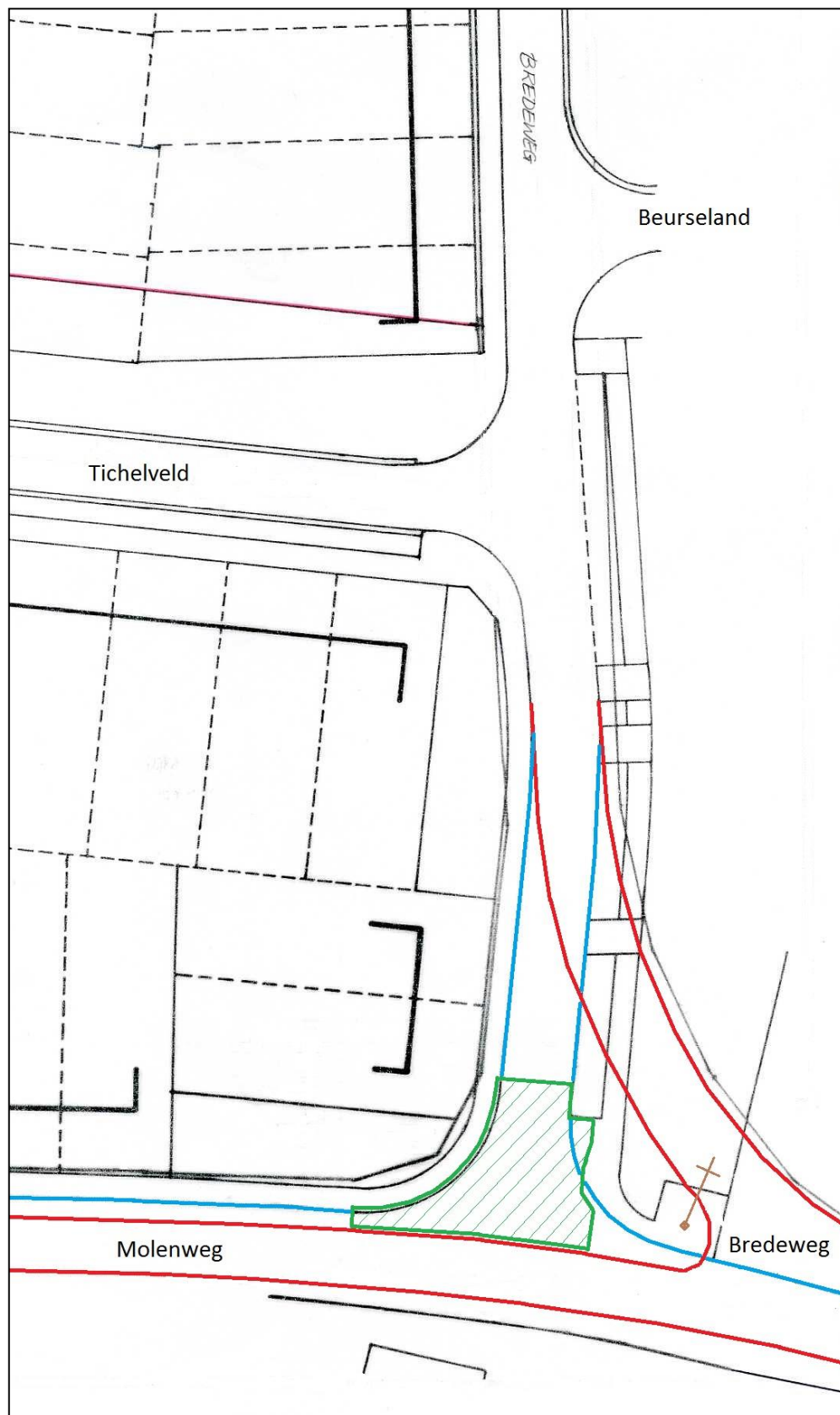

Fig. 4. Vergelijking van de oude en nieuwe situatie en de ligging van de opgravings sleuf. In **rood** de oude ligging van Molenweg en Bredeweg. In **blauw** de nieuwe aansluiting van Molenweg en Bredeweg. In **bruin** de lindenboom met wegwkruis. In **groene** arcering het gedeelte van het nieuwe wegcunet dat archeologisch werd onderzocht.

2. Archeologisch onderzoek

De archeologische verkenning werd uitgevoerd op maandag 25 en dinsdag 26 maart 1985. Van enige voorbereiding was geen sprake; ik werd op weg van mijn ouderlijk huis naar mijn opleiding in Eindhoven door de voortgang van de wegaanleg overvallen en heb vervolgens met de archeologische 'EHBO-kist' (gereedschappen) gepoogd zoveel mogelijk waarnemingen te verrichten en die vast te leggen.

Na contact te hebben opgenomen met het hoofd van de Dienst Gemeentewerken Nederweert, werden bereidwillig de werkzaamheden ter plaatse twee dagen opgeschort om archeologisch onderzoek mogelijk te maken. De feitelijke archeologische graafwerkzaamheden en opmetingen werden uitgevoerd door Alfons Bruekers met medewerking van Harrie Doensen.

Bij aanvang van het onderzoek was het wegcunet reeds tot exact 1.00 m ten opzichte van het maaiveld machinaal uitgegraven. Met de vlakke schop is vervolgens het ontstane vlak afgeschaafd.

Het meetsysteem voor de opgraving werd afgeleid door middel van driehoeksmeting ten opzichte van de piketten die door de gemeente Nederweert waren geslagen in de omliggende terreinen en die met behulp van medewerkers van de gemeente werden ingepast op de kadastrale kaart. Zie ook bijlage 1.

Fig. 5. Opmeting van de aangetroffen sporen. Staand: Alfons Bruekers. Gebukt: Harrie Doensen. Foto: onbekende voorbijganger.

Bij het afschaven bleek al gauw dat de onderzochte zone vele diverse sporen bevatte, deels van subrecente aard. Gezien de weinige beschikbare tijd, de barre weersomstandigheden en de verwachtingswaarde werd besloten tot een aanpak die de voor de vraagstelling meest essentiële sporen in kaart bracht.

Op grond van aangetroffen sporen is met behulp van een dragline aan de oostelijke zijde een kleine relatief ondiepe uitbreiding van de sleuf aangelegd, tot op 0,60 m beneden maaiveld. Zo ontstond dus als het ware een trapvormige overgang. Op dat hogere vlak (ten

opzichte van de bodem van het wegcunet) konden nog diverse sporen worden onderzocht om zo het plaatje te completeren.

Tot de waargenomen sporen behoorde een drietal gedempte waterputten, die helaas wegens de beperkte tijd en de aantasting van het wegcunet niet verder onderzocht konden worden.

Fig. 6. Afschaven van het platte vlak. Foto: A. Bruekers.

Een aantal sporen uit de Tweede Wereldoorlog werd wel in het platte vlak gedocumenteerd maar niet uitgegraven of gecoupeerd met het oog op risico's ten gevolge van mogelijk aanwezige onontploffte munitie.

Het onderzoek ontving ruime publieke belangstelling door passanten, waarvan enkele mondelinge contextinformatie over sommige sporen konden leveren. Op dinsdag 26 maart werd de opgraving bezocht door de regionale pers. Kort na het onderzoek is het uitgegraven wegcunet gevuld met geel zand en zijn de wegwerkzaamheden verder uitgevoerd.

Fig. 7. Dagblad De Limburger, 28 maart 1985 (fragment).

Op 2 april werden de resultaten van het onderzoek gerapporteerd aan drs. W. Willems, toenmalig provinciaal archeoloog voor Limburg bij de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in Amersfoort. Ik deed dat in mijn hoedanigheid als regionaal correspondent van de ROB.

Een verkleinde weergave van de opgravingsveldtekening en de kadastrale tekening geven aan hoe zaken zich verhouden.

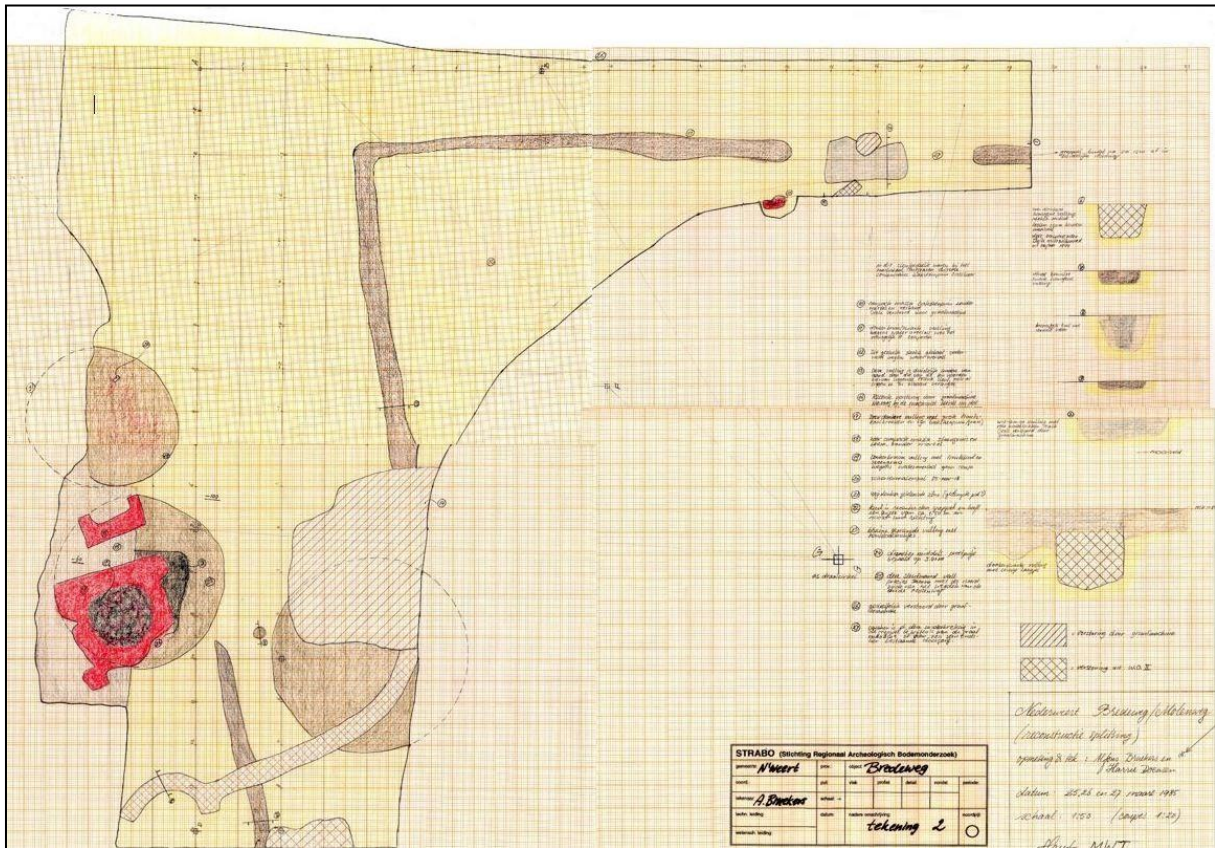

Fig. 7. Veldtekening.

Fig. 8. Kadastrale inpassing.

De resultaten van het gehele onderzoek zijn gepubliceerd in: Alfons Bruekers, Rapportage Archeologisch onderzoek Nederweert Bredeweg-Kruis (1985), uitgegeven door STRABO in 2017. In het rapport dat nu voor u ligt worden alleen de vondsten m.b.t. conflictarcheologie besproken.

3. Conflictarcheologie

De aangetroffen sporen laten zich in hoofdlijnen als volgt beschrijven:

Aan de noordzijde van de sleuf werden subrecente sporen gevonden die de moeite waren om te documenteren. Hun karakter viel op door de messcherpe aftekening van hun contouren. Mollenpijpen en andere verstoringen hadden er nauwelijks invloed op gehad. Het betrof twee grote kuilen. De grootste (in de figuur geduid met A) was voor het merendeel verstoord door uitgraving door de kraanmachinist die het wegcunet had aangelegd. De oorspronkelijke buitencontour kon nog wel worden vastgesteld maar de oorspronkelijke diepte niet meer.

De andere kuil, C, deels weglappend in de noordelijke wand van de sleuf had een rechthoekige vorm maar ook hiervan kon de diepte niet worden vastgesteld.

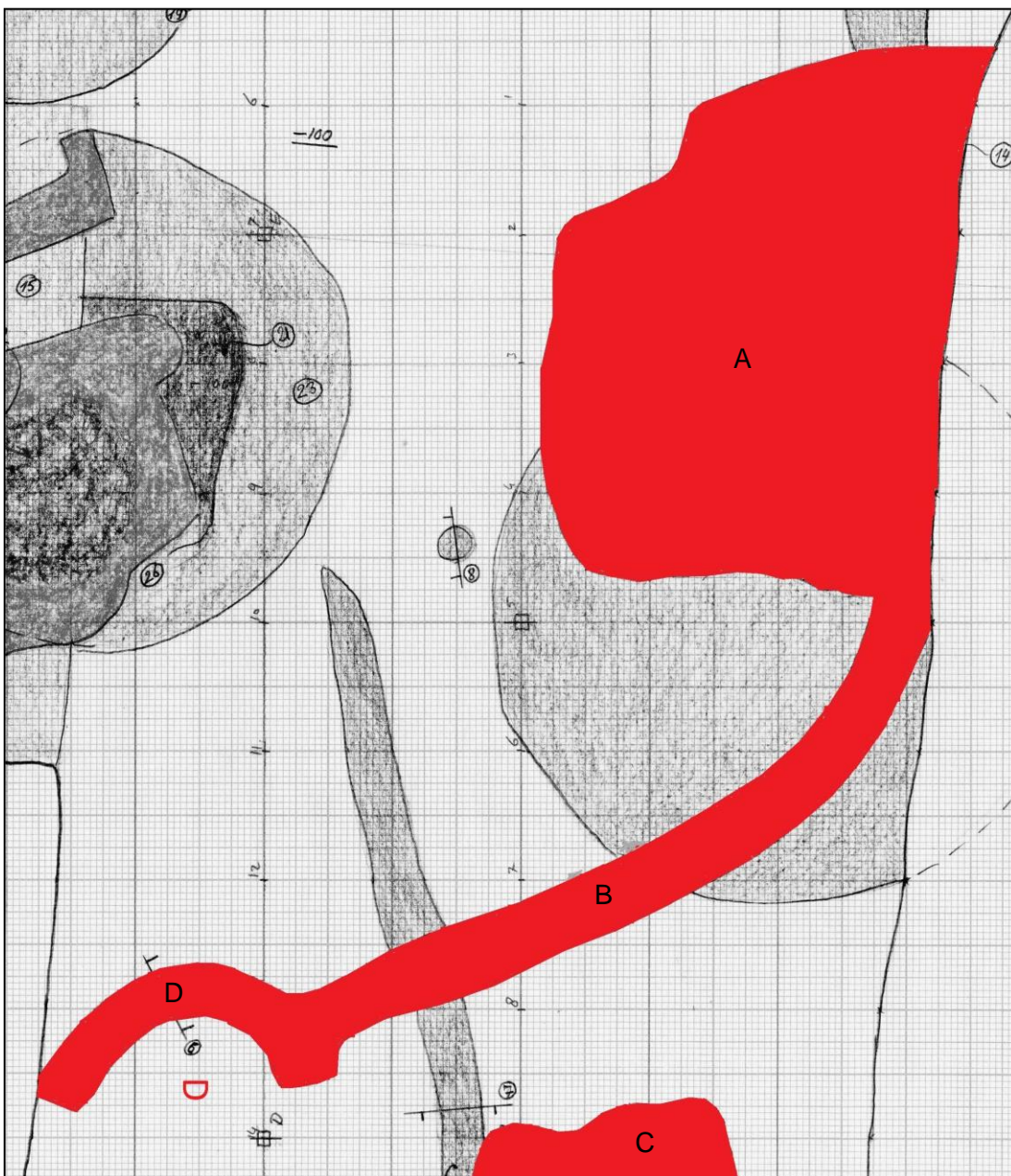

Fig. 9. Schuilputten (A en C), loopgraaf (B) en mitrailleurvest (D). Noorden ligt aan de onderzijde.

Daartussen bevond zich een gebogen greppelstructuur (B) met een breedte van ongeveer 0,40 m en een maximale diepte van 1,20 a 1,50 m beneden het moderne maaiveld. De vulling bestond uit zeer donkere en homogene vulling als van de bouwvoor en de zijwanden waren nagenoeg verticaal.

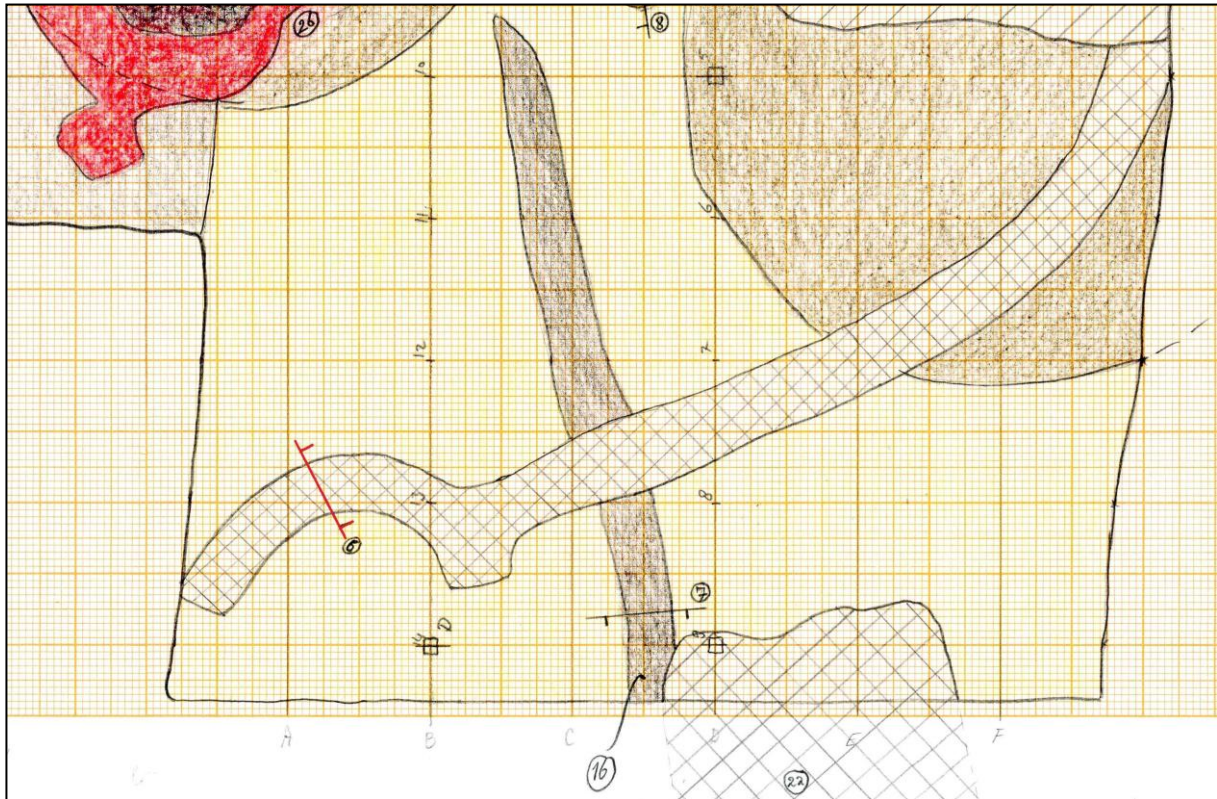

Fig 10. Vlaktekening. Originele schaal 1:50, elk cm-hokje is in werkelijkheid 50x50 cm. De rode streep met nr. 6 markeert de coupure van de greppel. Tekening: Alfons Bruekers.

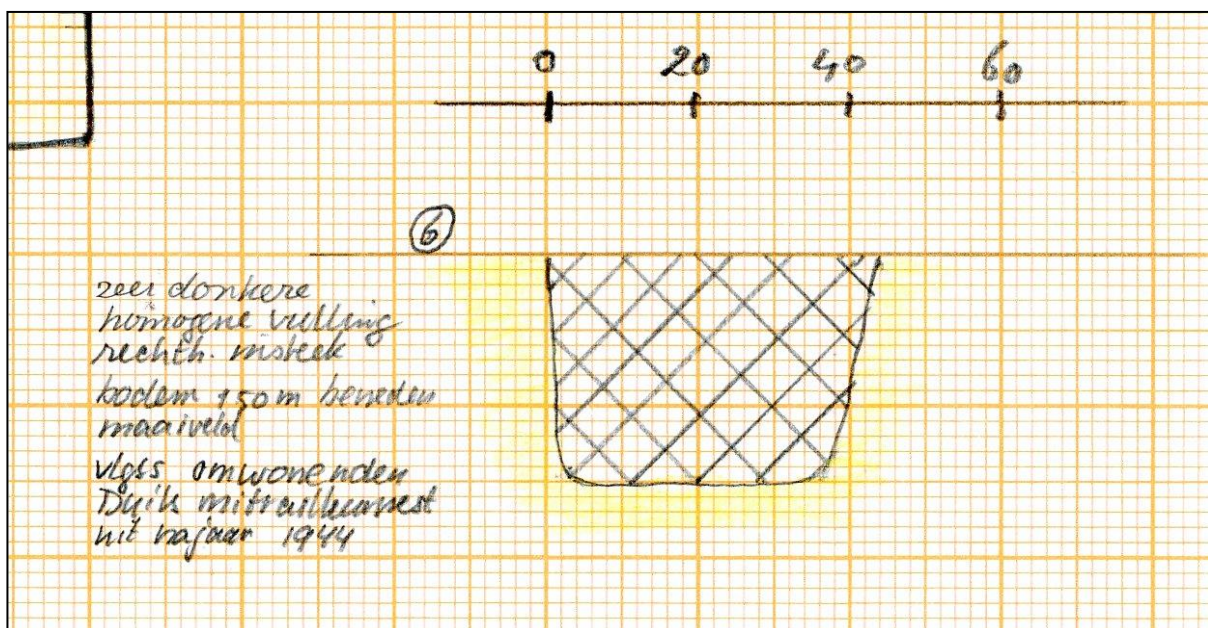

Fig. 11. Coupure van greppel. De maximale breedte in het vlak van opgraving bedraagt 0,44 m, de bodem van de greppel bevindt zich op 1.50 m beneden maaiveld. Tekening: Alfons Bruekers.

De beide kuilen en de greppel worden geïnterpreteerd als resten uit de Tweede Wereldoorlog. De kuilen zijn schuilputten en de greppel is een mitrailleurnest. Het wapen heeft gestaan in het hart van de sikkelvormige greppel (D) en de schutter kon vanuit de greppel manoeuvrerend op die manier een schootveld met een radius van 90 graden bestrijken. De geschutrichting was in noordelijke richting.

Fig. 12. Als referentie: foto van mitrailleurnest bij bevrijding van de Veluwe (1945). Bron: google afbeeldingen. Aan de binnenzijde van de sikkelvormige loopgraaf stond de mitrailleur. Aan de buitenzijde liggen munitietrommels en kogelbanden.

Coördinaten locatie

GPS-coördinaten	N 51.285420	E 5.740957
RD-coördinaten	179679	366296

4. Historisch bronnenonderzoek

Het onderzochte gebied heeft geen toponiem. Het akkercomplex aansluitend ten noorden Voor wat betreft de sporen uit de Tweede Wereldoorlog het volgende.

Informatie van omwonenden Jan Hoeben (1921-1992), Bredeweg 34 en Jean Bruekers, (1923-2014), Bredeweg 32, wees ten tijde van de uitvoering van het onderzoek in 1985 uit dat de sporen dateren uit de eerste helft van september 1944. Kort voordat de Engelse bevrijders medio september 1944 vanuit Someren het noorden van de gemeente Nederweert bereikten, liet de Duitse bezetter door Poolse krijgsgevangenen en plaatselijke tewerkgestelden schuttersputten en schuilgaten graven in de akkers die werden omsloten door Bredeweg en Molenweg. De richting van de gevonden geschutsstelling (naar het noorden, dus richting de buurtschappen Boeket en Strateris) is daarmee niet in tegenspraak.

Het dagboek van Jean Bruekers (1923-2014) meldt: *“Woensdag 13 september 1944. In Boeket en Strateris zijn ze stellingen aan het maken en staan kanonnen en mitrailleurs opgesteld”*. En verder schrijft Bruekers op donderdag 21 september 1944: *“De hele nacht zijn de moffen door de [Kerk]straat gekomen. Vanmorgen moeten we weer met 200 man bij de Ortskommandant komen. Wij moeten in Strateris loopgraven gaan maken. Er wordt niet gewerkt maar wel gepraat. De hele tijd zware ontploffingen. Overal liggen moffen met pantservuisten. De moffen zijn alle wegen aan het versperren. De brandweerwagen is door de moffen in beslag genomen. In Eindhoven staan de straten vol tanks. Om 2 uur moesten [we] weer gaan werken in Strateris.”*

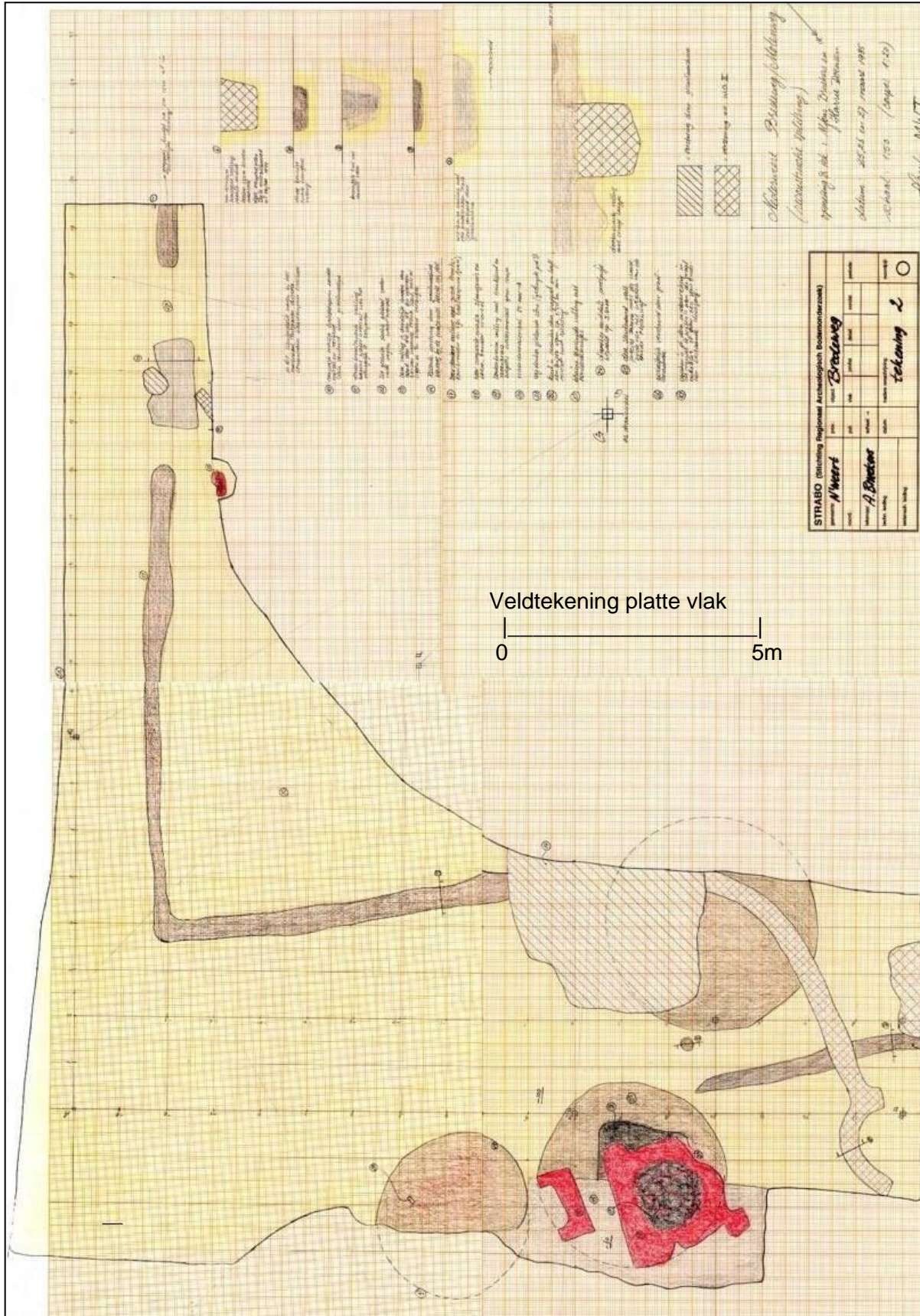
5. Samenvatting en conclusies

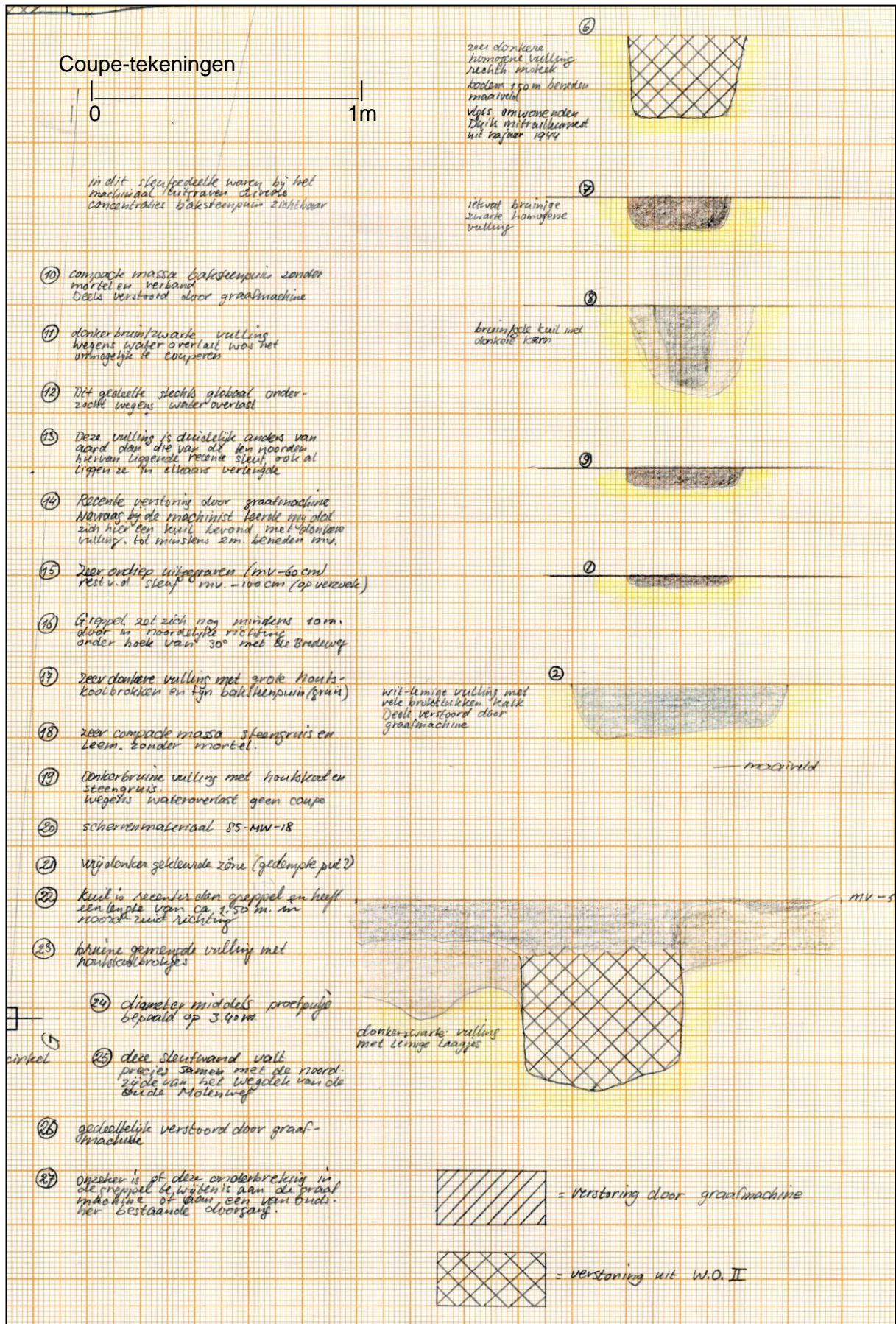
De bij de opgraving aan de Bredeweg in Nederweert in 1985 gevonden subrecente sporen zijn de restanten van een mitrailleurvest van de Duitse bezetters uit de weken van de bevrijding door Engelse geallieerden, in de eerste helft van september 1944.

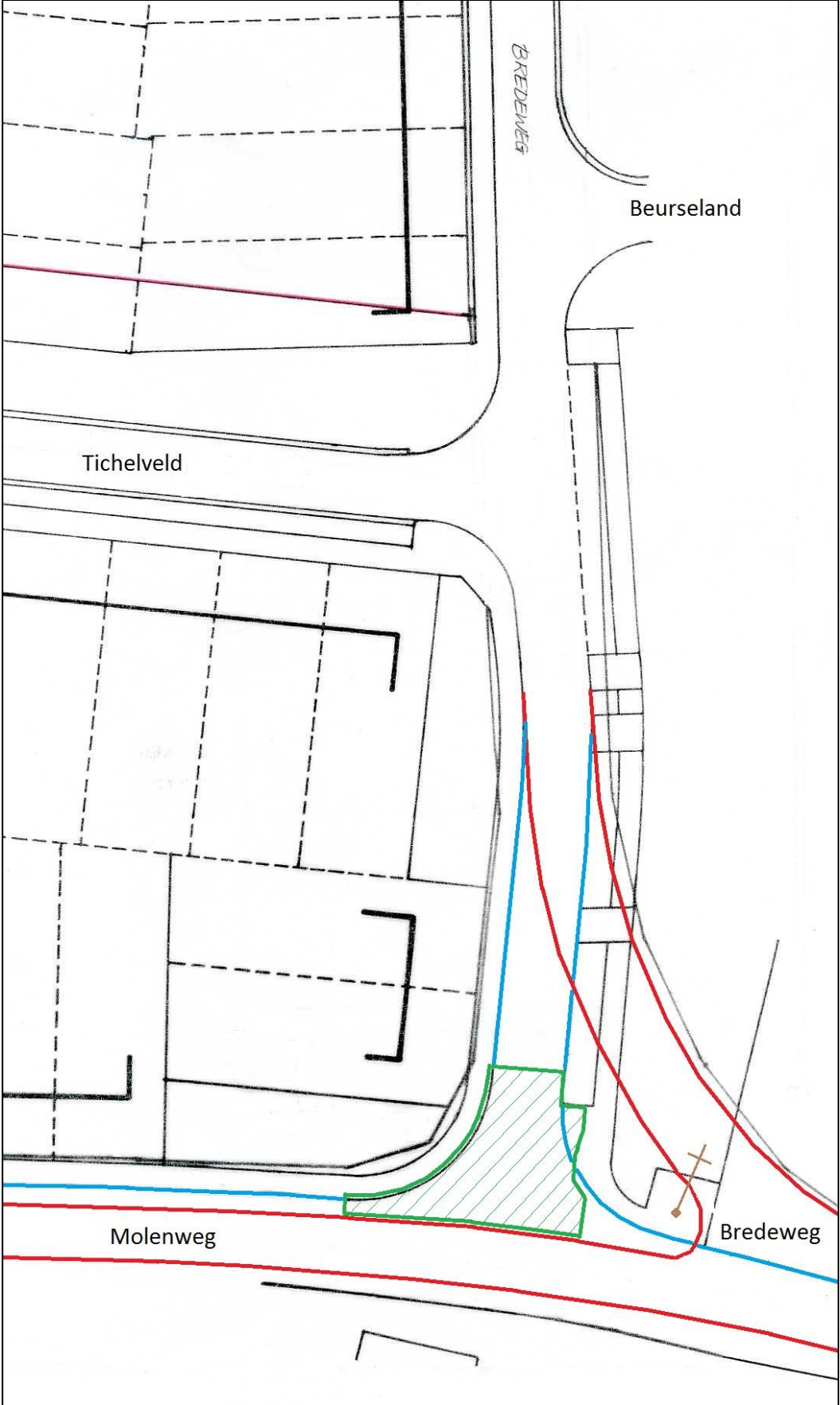
Het onderzoek daarvan is het oudste voorbeeld van conflictarcheologie in de regio Weert.

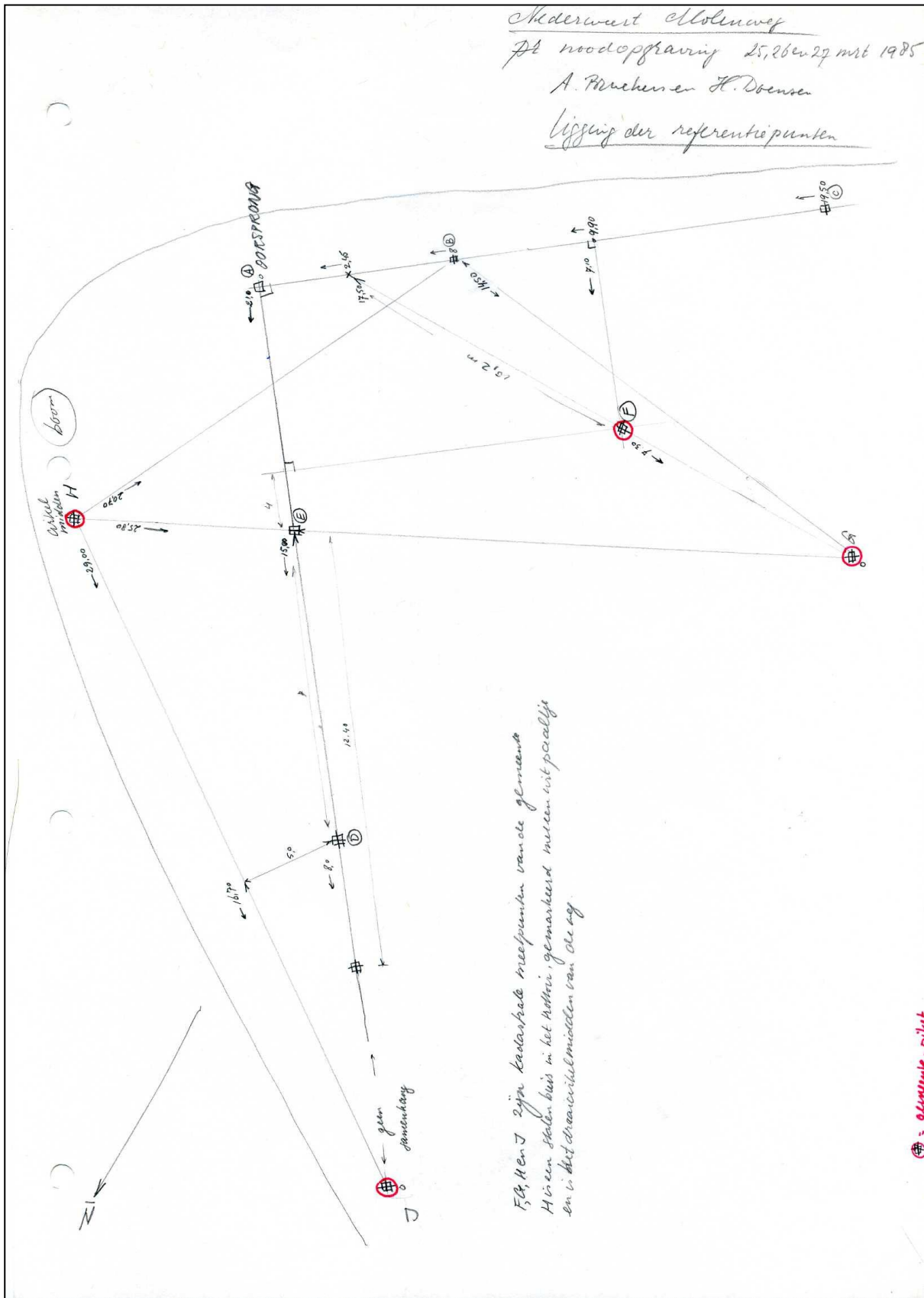
Bijlage 1

Veldtekeningen

Bijlage 2

Andere documentatie

85/60

Alfons Bruekers
Bredeweg 32
6031 CM Nederweert

Nederweert, 2 april 1985

Aan drs. WJH Willems
ROB
Kleine Haag 2
3811 HE Amersfoort

Geachte Heer,

Bijgaand een beknopt verslag van het archeologisch noodonderzoek dat ik, geassisteerd door mijn dorpsgenoot Harrie Doensen, op 25 en 26 maart j.l. heb uitgevoerd in Nederweert. Bij de aanleg en verbreding van enkele wegen in een uitbreidingsplan werden sporen van een 18e-eeuwse behuizing blootgelegd welke de aanleiding vormden tot een tweedaags onderzoek waarbij de Dienst Gemeentewerken Nederweert alle medewerking verleende. Wegens het uiterst geringe wetenschappelijke belang van de aangetroffen sporen zag ik er van af om terstond de ROB van een en ander op de hoogte stellen; dat geschiedt dus bij deze.

Met vriendelijke groeten,

A. Bruekers Nederweert
Vondstmelding 1985/6

2/4/1985

ARCHEOLOGISCH NOODONDERZOEK IN DE GEMEENTE NEDERWEERT

Inleiding

Op maandag 25 en dinsdag 26 maart 1985 werd door A. Bruekers en H. Doensen een archeologisch noodonderzoek uitgevoerd in het uitbreidingsplan "Molenweg" in de gemeente Nederweert. Aanleiding tot het onderzoek was de verbreding van de Molenweg en de daarmee samenhangende reconstructie van de splitsing Bredeweg-Molenweg.

Dankzij de zeer bereidwillige medewerking van de Dienst Gemeentewerken Nederweert die de werkzaamheden ter plaatse twee dagen opschortte, konden ca. 250 vierkante meters van het reeds uitgegraven wegcunet worden opgemeten en ingetekend. Het onderzoek werd in sterke mate bemoeilijkt door de slechte weersomstandigheden.

De vindplaats heeft als coördinaten 179.65-366.30 (kaartblad 57F).

Vraagstelling

Doel van het onderzoek was toetsing van de juistheid van de zogenaamde "Ferrariskaart" uit ca. 1775 die deed vermoeden dat bij de genoemde wegconstructie de periferie van een voormalig boerderij-erf zou worden aangesneden. Volgens die kaart bevond zich hier een tweetal stenen gebouwen, omgeven door een boomgaard en houtwal. Uit andere bronnen was bekend dat deze bebouwing omstreeks 1830/40 moet zijn verdwenen. In het dorp bleken geen herinneringen meer te leven over de oude situatie.

Waarnemingen

Tot de aangetroffen (en opgemeten) bodemsporen behoren:

1. Een tweetal haaks op elkaar staande greppels (erfafscheidingen?).
2. Een in de grond uitgegraven kalkput met afm. 2x1 m. welke nog diverse kalkresten bevatte.
3. Drie cirkelvormige verkleuringen met een middellijn van ca. 3.50 m. waarvan er één bleek te bevatten:
4. Resten van een stenen gebouwtje van ca. 2,5 bij 2,5 m. met hoefijzer-vormige plattegrond. De funderingen bestonden uit een compacte massa baksteenpuin, en het inwendige van het gebouwtje bevatte grote brokken houtskool. Een en ander wijst in de richting van een (brood-)bakoven.
5. Enkele recentere verstoringen in de vorm van loopgraven, schuttersput en mitrailleunest, volgens omwonenden in W.O. II door Poolse soldaten aangelegd ter verdediging van de Bredeweg.

Conclusies

De aanwezigheid van greppels, bakoven en kalkput bevestigt het beeld dat de "Ferrariskaart" geeft, namelijk dat we hier te maken hebben met de periferie van een zich in de onmiddellijke nabijheid bevindend gebouw. Sporen daarvan mogen verwacht worden wanneer in de komende jaren het gebied ten westen van de opgravingssleuf bebouwd gaat worden. Het slechts sporadisch aangetroffen schervenmateriaal laat zich in de 18e eeuw dateren.

Alfons Bruekers

Bijlage: kadastr. plan

* Alphonse Bruickers bij de plek aan de Bredeweg in Nederweert waar resten van een eeuwenoude boerderij zijn ontdekt.

DE LIMBURGER 28/3/85

(Van onze verslaggever)

NEDERWEERT - Op de hoek van de Bredeweg en Molenweg in Nederweert zijn bij graafwerkzaamheden restanten ontdekt van bijgebouwen van een zeer oude boerderij. Amateur-archeoloog Alphonse Bruickers uit Nederweert heeft inmiddels de vondst op kaart ingetekend.

Op genoemd punt moet de Bredeweg worden verlegd vanwege het weghalen van een bocht. Bruickers had tevoren de gemeente laten weten aanwijzingen te hebben dat op of bij die plek in de oudheid een boerderij heeft gestaan. Op een kaart van 1775 stond het bouwsel reeds ingetekend en volgens Bruickers is de boerderij vermoedelijk rond 1830 afgebroken. Na het graafwerk bood de dienst gemeentewerken van Nederweert aan Alphonse Bruickers een dag gelegenheid om, met behulp van Harrie Doensen, zijn werk te doen. Dat is thans gebeurd. Drie kuilen van oude bakovens -in officiële termen grondovens

Resten van oude boerderij ontdekt in Nederweert

geheten- konden op kaart worden gezet en van één van die ovens werden de fundamenteën blootgelegd.

De oven had de vorm van een hoefijzer. Ook werden houtskoolresten en potscherven gevonden. Bovendien is op genoemde lokatie een greppel ontdekt. Vroeger liep daar de Bredeweg langs. De greppel werd onderbroken door loopgraven uit de Tweede Wereldoorlog.

Mitrailleurs

Er zijn bij het onderzoeken

van de grond en de omgeving ook aanwijzingen, dat in dit gebied een mitrailleur-nest is geweest ten behoeve van Poolse soldaten die in de oorlog de weg moesten verdedigen. Langs de zijde van de Molenweg zijn overblijfselen gevonden van een oude kalkput, die vroeger gebruikt werd bij bouwwerkzaamheden. Alphonse Bruickers verwacht dat te zijner tijd bij het bouwen van nieuwe woningen bij de Bredeweg fundamenteën van de eigenlijke oude boerderij tevoorschijn zullen komen.

